

2-ги арын ● 1971 ч. декабрь 14

„ШЫННЫН“ номчукчулары четпестерни илередип тур

БАЙДАА ДУВУРЭЭЗИННИГ АРЫГ-ШЕВЕРНИ САГЫЫР

«Улуг-Хая» совхозтун Эжикиме болган Демир-Сутга № 1, 2 хойжу бригадаларда 10 муң ажыг хой бар. Оларда 4 кодан 1100 бола мал болган ийи кодан чыгып, төвө кыштаган. Эжикиме Демир-Сутга нийтиси-биле 15 муң чыгам мал бар.

Малчынар кыштаглаашкыга белеткел чок кирген. Кыштарда кажаларнын, чуртталга бажынарыннын септелгези кылдырмаан. Совхозтун прорава дөрт ажалчын элдерин алган, октябрьда кыштарларын кезип көргөш, септелгени тудугжулар азы малчынар кылып бе деп шийтир үндүрбей чоруй барган. Прорава соода совхозтан Демир-Сутга, Эжикиме кым-даа чорбаан. Кыштардаже мал чөмү, оттулар чүүлдер сөөртүмөн. Мынчага чедир тракторлар тускайлап бербез. Сарттап каан ситенерни мал чаа басып, чип турар апарган.

Эжикиме болган Демир-Сутгун ажил-ишчилеринин салгы хандырылганы багы. Автолава сентябрда чораш, оон соода келбес. Малчынар хергелдерин чорук кылып, Эжикиме, Хайыракан, Ийи-Талда, Баян-Колда, Кара-Талда магазиндерден салып ап турар. Почта келбестөөн, лекция, беседа болбай турар.

Каларчылар кино, концерт көрбестөөн. Эжикиме, Демир-Сутга магазин, кымыл-булуу, эмгелге пунктуу ажалдарын совхозтун дирекциясы дөрт чыл дургузунда азаап келген. Чангыс-даа чүвө бүтпөс. Кыжыларнын материалдыг болган култур-луг хандырылганын сагыш човаашкын мындыг бооп турар.

Малчынары Улуг-Хем району улуттук бараанын болган аш-чөм-биле хандырбайн турар болганда, автолакаларын үзүткүдирбей чорудуп турарын күзеп турар бис. Моон сонгаар каларчыларнын чымыл-жы улгадыр, кодан бүрүз мал-жы чаш төгүн хүлөп азыр. Ичкан каларчылар ырак черлерге чоруп шыдаас апар. Ол үлө хун бүрүнү хергелде барааныры өргө буртууге бар болуу эргежок чугула.

Демир-Сутгун болган Эжикине ажил-ишчилериче совхозтун дирекциясы, партия, профсоюз, организациалар чоругу кичегейин салбас, организастыг ажалдарын чорутпас болза, кыштаглаашкыга бергедешкин тургустуна бар. Кол-ла ажалдар кажаларын, чуртталга бажынарын септен чыгылаары, мал чөмүн болган оттулар чүддерин сөөртүп чедирер бооп турар.

М. КАЛЗАН.

Талды районун төвү — Бай-Хаак суурга арыг-шевер сагыттынмай турар. Чамдык буудууге, албан черлеринин болган коммунал чуртталга бажынарыннын деискозлери аштантынмай келгени-биле боктат мөөнөп берген.

Чамдык чиктерин ап көрөлинер. Найрал кудумчу-зунда бирозинде-де 12 өг-бүдө чурттап турар ийи-ийи кавт 2 бажын бар. Ол бажынарын ажалгалга кингенден бээр 7 чыл ажа берген. Бо азында ол бажынарыннын деискоз-леринде бокту үндүр сөөрттөп. Тускай чер чок болганда чурт-такчылар бөгүн чер болганга төшөр. Ажмаарларын, чурт-такчыларын хуурула кылып алган кажаларыннын чамында бок черде дыка хой.

РАДИО ДЫННААБАСТААН

«Алдан-Мадыр» совхозтун Кара-Чыраа сууртун чурттачылары радио дымчылганы дымнаастан бээр дөрт ай болган. Сут-Хол суурда харылаа салбырыннын начальниги Өлзийма Монгуша каш каган дымнамын, шугум үрелген болза эттирип бээрин сууртун чурттачылар дилеп келген. «Механик-монтерлар

тыштырга, дорзан деп азаап келген. Радио дымнамын дөрт ай салында төлөвирин хавырын ал турар. Чугле Кара-Чыраа суурга эвес, совхоз төвү Алдан-Мадыр сууртун Советска, Новая кулмчу-ларында чурттачылар радио дымнамын келгенден бээр ап апарган. Чурттачылар негедө кылырга

харылаа салбырыннын начальниги, монтерлар тоомчага албас болганда, совхозтун дирекциясы, партия организациалар, кезде Советтин күүс-кому дуа көргүзери чурттачылар күзеп турар.

М. ЧЫЛБАН-ООЛ, М. НАРАШ-ООЛ, О. ОРТУН-ООЛ.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

«Найрал» совхозтун Бу-лу-Терек салбырыннын Боомта турган хаван фермалар дүжүргө чүвө. Салбырын уур-гучуларын ажил-агийжы эвес чоруту-биле ферманын тур-дугары урелин, төгөгөттөт-тин, ажил-агийжы когарал та-

варжып турар апарган. Төлөвир-биле туттунган ийи өг-бүдө чурттаар бажы-нын талазын, сонга, хаалга-зын, алмаарын, кызын бузуп апарган. Хаван ка-жазынын чүгө ханзы ар-гайында дүжүргө-даа та-

болза, кажалар, бажынын үрөтпейн, бүдүн бүрүн турла, өскөр көжүрүп амылаар тур-ган. Чуртталга бажынын кө-жүргөш, Булу-Терек суурга столваа кылдыр дерин ду-гайында совхозтун дирекция-

зынын айтышкынын салбы-рын ууртучулары күтсөт-пөөн. Кажал-биле бажынын артан ханаларын улуска урөт-пейн сайгарып алып болза эки деп болзар мен. Ш. МЕХАНИКОВ. Улуг-Хем район.

ПКАП-тын VI съездизи ажылын дооскан

ВАРШАВА. (СЭТА-нын тус-кай мөрү). Польшанын пат-тышкан ажалчын партизан-нын VI съездизи декабрь 11-де Култура болган өртөм ордунга болган түнөс хура-лынга ПКАП-тын VI съездизи-ден сонгуктан Топ Комитеттин бирги пленумун шийтирин чарлаан.

Эвард Геректи ПКАП Топ Комитетинин бирги секретары-нга сонгаан дугайында, ПКАП ТБ-нын чаа сонгуктан Политбюрозуна болган секретарь-нын составын дугайында дымнамын делегаттар уругу-чүдөдү адыш чакчаа-кымы-биле дымнаанар.

Съезд оон алаанда доку-менттерин чангыс үн-биле хү-лөп алган: «Польша Улус Рес-публиканын моон сонгааргы социалисттик хөгжүдөшинин дугайында» доктаал болган Ев-ропага айыл чок чорук база калы ажалдагы айтырыннын талазы-биле резолюция.

ПКАП-тын VI съездизи пар-тиянын ажалчын адынын, пол-шыз улустун идегелин хер-ек кырында балыткан. Топ Комитеттин 7-ги пленумунуң

соода бистин партиянын хү-лөп алганга 8-и Пле-нума улам толдарткан, амы-дыралга чайгылыш чок бо-тадырып чоруткан политика-зынын ачымда ол идегелин хамыктаа мурунда күтсөдүп шыдаан деп Э. Герек чугаа-лаан. Съездинин улам сайы-радып, балыткааны ол поли-тика бөгүн оон шийтирлерин-ге үндөзүлсө, бистин партия-нын кол шугуму апарган. Ол болза марксист-ленинни шуг-м-дур. Ол хөгжүдөшинин амы-дыралгы өргө-ажытарын илередип, социалисттик тур-гуушунунун херөгө олар-нын чедикшилерин турга-чүлөрүнчө болган быгылаа-рынча улаган, нийтиледин чаа-чаа хергелдерин база кү-зөл-сөргүн барымдаалаан бооп турар.

Ууртууганын арга-метод-тарын халкыдар чорукту бистин партияныс кайы хире быжыг принципалдык-биле буруу шашпаш, бодунун ажалында Ленинни принциптерин канчаар катан тургусканын чангыс үн-биле балытааш, съезд бөл-гиз бодунга оонашкан идеге-ди пымыктырып шыдаан. Ажалчын анги-биле, бүгү улус-биле харылааларын, па-

тиянын идея-политиктиг кү-жүнү кол дөү, оон амы-дыралдыг бүгү адыраларыга ажалчын чедикшилерин бо-лурунун магаданыл, соци-алисттик нийтилеге оон уур-тучу ролуну үндөзини бо-лур харылааларын быгылаа-рынча VI съездинин нийт-пирлери болган доктаалы-даа быжыг магаданыл берип турар.

VI съезд бодунун шийт-пирлери долу ап-сөткөлдүг байдалыга хүлөп алган. Бистин ажалчырыс бышкан ула-водал болган бот шугумчу-лек-чи бөү-биле, боттут айттыр-ларга үзөл-бодалдарын де-изир-биле, ажалдык шийт-пирлери болган арга-ларын эң дээр чүддерин чогаалдык бөү-биле тывары-биле оонашканын турган. Мы-чанга бистин аравыста поли-тика талазы-биле балыкалчак чорук чок. Польшаны хөг-жүдөшинин база партиянын по-литиказынын кол-кол айты-рыларыннын талазы-биле үзөл-бодалдарын нийти чоруту бистин каттыштырып турар. Съездинин түнөсөдөр партиянын идеолотту күжүн, марксиз-ленинни чайгылыш чок

оон ажалы-даа бүүрөдип ба-дыткаан деп Э. Герек уламчы-лаан. Бистин партиянын бол-ган бистин улустун улуг Со-вет Эвилелин бүүрөдөс чап-гыс эитип, амы-думалынын найралдык болган калы ажалдагы ажалын бүүрө-биле көрүп турарын VI съезд ба-дыткаан. Бистин партиянын СЭКП-биле идейлиг нийти чо-рут, бистин улустун Совет Эвилелинни улусу-биле пайы-ралы — бүүрөдөс.

Э. Герек үнөдө Польша-нын бүгү ажалчы чонарын Польшанын моон сонгааргы социалисттик хөгжүдөшинин талазы-биле съездинин чүдө-дө арган программанын хедик-шинин боттадырынга ботта-рынны кызымаккай күш-ажы-лы-биле деткиринче кий-гырган.

Съездинин салган соруга-ларын бүгү чуртка, район бу-рууге буудууге бурууге күтсөдөр хамыктын мурун-да бистин партидаан, оон бүгү кежигуеринин, организаци-аларын болган органдарын ажалында хаммааржар деп Э. Герек медеглээн.

Э. Герек оон соода ПКАП-тын VI съездизи халдыганын чарлаан. Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

Съездинин делегаттары бол-ган ажалчылар пролетар-жы «Интернационалды» уугу көдүрүшкүн-биле ирлп күтсөтөн.

КНО бажыңынын мурнунга чыскаал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоон Пакистандан уктуг болза-даа Каттышкан Штаттарда чурттап турар кижилер Нью-Йоркта КНО-нуң турар бажыңынын боарында удураалышкыч

чыскаалы эрттиргенер. Чыс-каалашар Чоон Пакистан-нын чоңунун национал-хо-стталгалыг демиселни догузу-биле деткин турарын илерет-

кеш, Пакистаннын тергт ко-рун-чуртун өргө-чагыраа-нын улуска удуу араатанын үлүгдөшинерге удураа-лымшкынын база медеглээн-нер.

Д. Паккарданың дүшкени

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ка-галал министрлери ораалчы-зы Д. Паккарданың ажалы-дан дүшкөпкө дугайын Ак бажың дичаткан.

Пентагонга ийити кийи боод турган ол кедергей хой миллион хердигин утсөтүр-дө ол албан-хүлээгөге то-муйладырынын мурунда кам-

галаз министерствоуунуң ча-гымы күтсөдөр электрон-дөрг-терексөдөр талазы-биле уугу фирманы удурут-турган.

Кемниг үүлгедиглерни буруудаткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнама америк империалистерин кем-ниг үүлгедиглерин истеп хы-наар талазы-биле комиссиянын медеглелин Ханойга парлап үндүргөн. Медеглелде чугаалааны бол-за, амы үдө Муруну Вьет-нама америк шериглер сайгон чалча армиянын кезектери-биле нады «чер-черни үжөп чин-дир» талазы-биле хемчеглер-ни чорудуп турар. Муруну Вьетнама хун бүрүдө оргума-биле ынады ажалыг хемчег-лерни 60 чедир удаа чорудуп турар.

Ноябрь 22-де сайгон чалча армиянын 45 муң солдаты америк ужуу чүлгө болган артиллерияга деткип алгаш, Намбожаның деискозлорчө шугруп киргөш, хмер чоңга удуу чаа кемниг үүлгедиглерин кылган деп, медеглелде чу-гаалаан.

Ноябрь дургунда америк ужуу чүлгө ВДР-ни деискоз-лорчө агаарында разведка умудушкунуларын 2015 удаа кылган деп, медеглелде айты-кан. Ол-ла үнөин дургунда америк самолёттар, оң иштин-

де «Б-52» дээр бомбалачы самолёттар Куангбинь, Нгеан, Хатинь можуларын болган Виньминь деискозлорчө чурт-такчыг райондарында 92 удаа халдан. Ол деискоз-лорчө 900 хире өрттөдирер бомбаны болган шарик бомба-

ларлыг 50 контейнерни ок-таан. Ноябрьда Вьетнам улус ар-миянын кезектери үш америк самолётту дүжүр атканын ме-деглелдин түнөлинеде чугаа-лаан.

Дескенер чуртунче чанып турар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индия шер-игини болган «Муки бахи-нини» отрядтарынын чедик-шинин бургунараалашкыны-нын соода Чоон Пакистандан дескенер Чоон Бенгалияга де-дир чанып кезип турар апарган. Ассам штаттын баштаар чери-ни медеглэенин баугаар алыр-га, Ассам болган Мегхалай штаттарда дескенер лагерь-леринден Чоон Бенгалия чурт-

тут 14.000 ажыг кижини чур-тунче дедир чорупканнар. Индиянын топ чааа чоон штаттарын баштаар черлери-биле калы Чоон Бенгалиянын хамаатыларын төрөп чуртунче дедир чорударынын планын ажалдап кылган. Олар ба-рын-пакистан өргө-чагыр-ларын тайбын чоңга удуу үлүгдиглеринден Индияга де-дир чоруту ужурга таварыш-каннар.

Чоон Пакистандан уктуг болза-даа Каттышкан Штаттарда чурттап турар кижилер Нью-Йоркта КНО-нуң турар бажыңынын боарында удураалышкыч

Президентиге кандидат

РИМ. (СЭТА). Итали сепаттыг даргазы Аминторе Фау-фини христиан-демократтыг партиядан республиканың пре-зидентинин албан-дужаалыга кандидат кылдыр дептир-кен. Ол дугайында шийтирин христиан-демократтыг пар-тиянын удурутугаазын болган сонгукчулар коллегиясында оон төлөзөкчилеринин каттышкан хуралынга хүлөп алган. Италияда президент сонгудазы үргүлчүлөшкөн.

Дерзин суд

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрес-мадырыг америк коммунист Анджела Дэвиске удуу дерзин суд Калифорниянын Сан-Хосе хоорайында болур. Ол дугайын Сапта-Клара графствонун шийтектелген Джон Ризвэлди чарлаан. Ам Анджела Дэвис Пало-Альтода кара-бажында чаас-калдарынн хооразынын моон мурунда дымнаткан. Кали-форниянын өргө-чагырларыннын шийтирин баугаар ону ол кара-бажында чоокта чаа экелген. Сан-Хосеге судугаагы январь 31-де эгелерин айткан.

Агрессорга дузаламчы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеясы Чооксу Чоон чүмө политика талазы-биле таварыштар шийт-пирлэринин дугайында айты-рынын чүгөлөшкөн турар че-де АКШ-тың төлөзөкчилер палатазы дашкы дузалам-

чы дугайында хоойу төлөв-ленин хүлөп алган. Ун хоой-луну баугаар израиль агрес-сорлар 400 миллион доллар туштук чөзөини алып, ол чо-лунин чамдыкы-биле аме-рик боо-чепекти садып алыр дөң.

ЛАОС. Чоокта чаа Улусчу-хосталга армиянын реплич-лери Куиниалар шынаалынын агаарына америк шүүр-дөж — бомбалачы самолётту дүжүр аткы. Мылчанаш Ла-осун агаарына 1964 чылдын майдан бээр нийтиси-биле ВНА-СЭТА-нын фотоу.

2256 америк самолётту дүжүр аткан деп, Кассан Патет Лэо агенталда дедгелээн. ЧУРУКТА: лаос патриоттарын дайынның самолөдүн боол турары.

Эрзин районунун Бай-Даг көдөз Сөвединин улус өөредилгези болгаш мадык кам-галар таласы-биле доктаамал комиссияны школа мазылыг уругларны өөредилгези ха-ара тударын бүрүнү-биле чедип ап, школада өөредилге-инициативалыг аныктык ин-ициатива доктаамал сагыш-салып келген. суурда эмнелге пунктунун, уруглар садынын амылын чөмүк негелдизинге чедир тургузарын хандырып шыдаан.

Оң амылын комиссиянын даргазы Зинаида Сундуйева Нешпу мапкейлиг уугуруп, депутаттарын, кичизингиле ымаар хаара тудуп келген. Богу уруглар са-дынын эргелекчинде амылган турар.

ЧУРУНТА: Зинаида Сундуйева Нешпу уруглар аразында.

А. МЕЛЬНИКОВТУН ФОТОЗУ.

УРАН-ЧЕЧЕН СӨСТЕРНИ ШУДУРГУ ДИЛЕП ТЫВАР

Домдуган сагыш-сеткилин шүтүк-биле илередиксең кү-зөд, чүтүкүлү маңтар бис. Амылданган нанды-бир те-маны шилип алган, ону поэзия дамыштыр номчулуктун чү-рбегинге чедирери нанды-ла амыр эвес керек болгай. Амгы уеде чогаал бижирини орада-жып чорутур уугу-лаа, биче-лаа кижилер хой. Ол дээрге чечен чогаалга микатынын, аңаа үнүн калып, үлүүн кийишти-ринин орадажып чорутуулар-ын нежекип турарынын чаа-гай чыжа-дыр.

«Шың» сөзүн номчу-ларынча хой шүтүктүрүн ап турар. Оларнын чамдык шү-түктүрүн көрүп көрөлинер.

Авторлар колдуну-ла микатын, күш-ажы, Героин турт тутайында темаларын шилип алган. «Эки кылган ажы» — алап чипте алаар деп тыва улустун үлөтөр чугалы бар. Шаа ол ийеги Берт-Даг суурда (Тес-Хем) Б. Домдуган «Тураскадыг киж» деп шүтүктүрүн чечкен-деп көргүзүп, тулуктунун ижиге болуун үнелди бер-ип:

Салгаалыг уя болур
Чалымынын тургучу каа.

Күштүгү холдуг тулукту сээ
Хүндүктүлүк кымылгар чок —

деп уугу чоруга-биле би-жиз. Ук авторну азын ном-чуучу «Улуг-Хем» алыман-тан-даа көрүп турганы билдин-гир. Бо улаада автор устүндү-гидин аңдыга, «Ат биле Берт», «Башкы Ленин ору-биле» деп шүтүктүрүн болгаш

төгүт теманыг бижиттинин «Командир» (Сергей Бонетовка тураскааткан) деп бааладын чоруткан. Болууну кужун аң-гы-аңгы жаптарга дилим ше-пте турары — авторну кы-зымак чүтүкүдүр. Баштайгы шүтүктүрү атомнуг век үеинде биче аттып ажылаттынар

уугу-хууу бар, ону камнап адлаар дерек деп болд кир-ген. Иччалда-даа, «Командир» дээш микаш, он уран чечен таалам шулаа негелдизинге чепейи барган. Каржы ээ ки-жи аштаан, суксаан азын тем эрер оранырга, хары тапкап.

Оон айт хордааган, ээини те-реин шалазын чипкен. Шоо-дуг мында бар-дыр. Иччал-даа шүтүктүрү одурутар аңа-ла аялпаштырып каан чугаа че-вирлиг болган. Уран чечен эвес. Аңаа кара чугаага дөмөй. Оон ийа, автор маапырын экирикпей, дүржөк, худатан деп тургаш, бир одуруда көп «аш» деп шүтүктүрү бергени дүүшөс.

«Башкы Ленин оруу-биле» деп шүтүктүрү уугу-укаа тодаргай эвес. Ленин кудумчу-зу... Ленинни оруу... Бо ден-келге оренгей болгаш доскут. Иччалган бо чижектен болу-

нун күүбелди шылантар тема-зын шын шилип алыры чугула деп түннелди үлүгүрү болур.

Микатын теманыг бижин чорутуулар кижилерин чүрек-терин хайныктырыптары баа-ла чөптүгү. Ону өлп эркен кижиз-лаа кайда боор? Ол те-мага Улуг-Хем райондан А. Септар «Ас-кежин камнар чоругу», Промор крайдан С. Се-ваан «Чарашпайым» деп шү-түктүрүн бижкен. Сөөлү шү-түктүрү шериг оодун манат чорутур карым кымынга амы-хууда аңа-ла болуун чага-лы деп санап болур. Мында номчулуктуг сеткилин док-дурпук деп уран чечен өвүр-хевир чок. «Ас-кежин кам-нар чоругу» деп шүтүк баа-ла чечкенге чок бижиттинин. Ко-лаа чүтү — чүтүмү, амыл-и-жин көрүтүшөн. Ол чөгүм кым-нары деп чүтү билинмес. «Ба-ирылпаш» чоруп калгым дээш. Чөгүм кайсыла? Ол бе, кыс бе? Кайнар чоруткамы?

Башкыларын, төрөн амын маптап, алган-йораван до-гаалчылар белек довар. Ол та-лазын биле бичик бижитчи-лерин олардан чыда калбайн, башкы боттарынын баштайгы шүтүктүрүн оларга тураскаа-дырын орадажып турары ө-рүнүгү. Иччалда-даа номчу-чуларга белек кылдыр суни-пу деп чогаал бүтүлгөн хара-данчыл. Ч. Тургу-оолдун (Бай-Тайга) «Совет башкы», Ч. Өзеттин (Тес-Хем) «Сеткил биле», О. Адын-оолдун (Чон-Хемчик) «Кым-даа улус», Д. Дырткын (Барыш-Хем-чик) «Башкынын сүмез» деп шүтүктүрүн ко-ла-ла чептеш-се-с-доманын уран чечен ээинде. Кандыг-даа өвүр-хе-вирин көрүспөй турар «кара сөстөр бо авторларын бичик шүтүктүрүн бар. Д. Дыр-тын уруг-ларынын чептеш аагы-чаныга, үлүг-дигерин-ге болчу чамдык азын-мелерин «Башкынын сүмез» дая-ны, сыйгалар болган. Ич-чалда-даа сөс-домла толугат-тыман. Чижээ, «Эн-не биче, алаа, он улуунун-даа...»

Кижини сеткилин доктурбас ала-ла кара чугаа! Улуг, бил-дин тураларга хой чогаал бижиттинин тулук-на, бижир-ти тон берген бар чыгар. Чүгө дээрге, паралагга үнөн чогаалдардан эске кылдыр, кандыг-бир арга-биле, чүгө до-луну кымга-даа жемелешес үн-биле бижир апаар бол-гай. Бо үстүндө авторларын баа бир чептеш — папа-ташкын орунуче кире чалчип турары. О. Адын-оол болза башкы кижини бүтү-ле эки таалазын санап чоруп берген. Иччалган шүтүк улаан, чал-гаарынчыл апаарган. Бо автор-нун «Чечек сунуп утуун аар

мен» деп чогаалы баа-ла улаан, «ховуга эштин», «ко-рабл дег комбайн» дээш мик-аш, чогаалчылар, журнали-тер каш-каш каттап кал-кан сөстөр хой.

Талдыкы «Тизелер» со-хоууда О. Бадый-оол «Сактып келеш...» деп шүтүктүрүн не-зин хевиринге чорупан ли-риктик маадырны сагыш-сеткилин хөлөшкөйүн ала-гы хевирге көргүзгөн ора-дажыган. Иччалда-даа хевирге көргө, хамнаарк эшп оран. Оон сеткилинге өөрүкү хай-ныгып келген. Бо канча-даа шынга дүүшөс. Бир эвес ын-дыг болза, ол дээрге каржы сеткил, даш чүрөк-тир-ле. Шү-түктүрү аты амы (аллитера-ция) баа сагыттыман. Д. Ба-гай-оолдун (Каз-Хем) «Аван-ни» сөз чурттаваанын хо-мунданын, хонун сааныга тураскааткан ат-камы чок шү-түктүрү болган «Калбак-Ажы чуртуну-даа» деп чогаал-даа өтүгөн одурулар-даа, өтүгөн бугун строфарлар-даа таваарып турарын эскерип берге эвес.

Өтүгүшүктүн уштунма-нын, дилдип уран аргааларын чөгүр чегинге камнып, чөп ажылаваанын, сеткилин хай-ныктырып көр уран мерген сөстөрүн шүтүктүрү биле кий-ри-бизин Д. Адын-оолдун (Тес-Хем) «Чалкычтар», О. Кап-оолдун (Сут-Хел) «Шуурган», К. Очурун (Чон-Хемчик) «Күскү чечек», М. Кежелдин (Чон-Хемчик) сөөлү ла-ма, О. В. Владимиров (Танды) «Чалкычтар» деп шүтүктүрүн көрүп болур.

Бижир турар эштерге хама-рыштыр каттапашкын, өтү-нүштүк болган уран чечен сөс дугайында хой эвес чү-жаалажып-даа, сөөлү, сеткүлге бижиз-лаа белген болгай. Ич-чалда-даа оон ам-даа чипейи турарын мыа бо көргөннөс каш чогаалдардан белин көрүп тур бис.

Чогаал бижирин чик кыл-дыр көрүп, далаш-биле шүтүк бижээш, сөзүчтө мыа-ла чо-рудар сорулга салбайн, ону далаш чок, бижирмичалыг «шикин, шүтүр» көр болза эки.

Каш строфа шүтүк-даа тур-гузарын бергенин, харыс-сал-гаанын улуг кижилер, сура-лыг чогаалчылар айтып чора-ны аңаа эвес. Б. Маковский одуругга чангыс сөстү ты-вары белин ради дег довар эр-тинне байкаты тыварында до-мөлдөн.

Иччалган чүгө чогаалчы-лар эвес, харын чогаал-шүтүк бижирин менен чоруту кижиз бурзу-ле чаа, онзагай хевир-лерин, аргааларын болгаш уран чечен сөстөрүн шүтүктүрү дилеп тывары чугула.

З. ДУЛУШ.

Баштайгы салыгларда

оолду уткан. Н. Котюшев — Л. Мохов, Д. Бугу — Л. Олар оларын салыглары соңар-латтыган, а К. Саян Т. Мон-гол-оол-биле хайыманшкан.

Ушкү салгыда Д. Олар Олар-оол, Бегинге он-даа коп-лейи дүжү берген. М. Кевин-Донкай — Т. Монгол-оол-биле ойнаан. Кара талаа чоруту

удар байдалды чедип алган. Бесе ужуражылардан Л.

Мохов — Л. Бугу, Н. Котю-шев — М. Микит-Доржу ут-кан. М. Ады-оол биле К. Са-ян хайыманшкан. Ушкү са-лыга эң-не сөзүн оон ма-терге кандидаттар Олар Олар-оол биле Николай Шип-лигинин аразында болган.

Ушкү салгытын соонда Олар Хеймер-оол 2, 5, Бегин Олар-оол 2 саянарды.

Б. ООРЖАК.

«ОТЧУГАШТАН» ОДАГ КЫПКАН

Кызылдын башкы училище-ли. Ушкү кытта 2 «а» клас-сыг делем өрөөн бо кайаа шүтү-ла хевир кирген. Хапа-ларда уран чүгө, хөжүм дуга-йында плакаттарын аскылаан. Стодларын чечек дээлиг ак шыгылар-биле шыпкаш, таа-рымчалыг кончуг кылдыр тургускалаан. Оларнын кы-рында чигир-чимис, сүтүгү ший беле. Ол-ла өрөөндө бир чарын ойнар тер кылдыр белектер каал.

Ийи «а» класста 31 су-гууларын шүтүгү уруглар. Кытар турган чөп-кылан тас болур дээрм бижирин. Шы-нап-ла олар училищенин класстарынын аразында ары-шевтер, эки дери-каалга дөш чарлаптыган чарышка бирги черин алганыр.

Чылыг сөстү бараалгаттым

Карактарда оттуг чалымын өңөр чөткөш.

Хармысырап аараан кыян пат-ла чыдар.

Халга амык саргы микаш алдырыбас.

Хайлыг аарыг оон чүрөөн аспаптыкан.

Шарипте эмерер чайгаар куруглай бээр.

Иеник дег эртин холдар суудаа баар.

Аарыг нэжп тынгарлапкан оожуугаар.

Амдыг эмиг улуг тынып улам алаар.

Уйгу-дыжын каш-даа холдур харамнаамаан.

Уран-мерген эминичтиг сүрүч күжү.

«Кызыл-дустан» чоруту чаккан кижиништин.

Кымыл тынып арылган камгалан каан.

Аараан кижиз эминичтиг эшпиди келген.

Амыраан шырбында өкөсү болган.

Сеткилдин тапмызыдан хушмуруту.

«Четтирдик» деп чылыг сөс-тү илереткен.

Аас кекжия аарыгылардан камгалан аар.

Аалдым хуш дег чүрөктөргө эминичтиг.

Амыдырап, чурттан чорган назымдыла.

Авамга дег эргеленип чоругаар мол.

К. САРЫГ-МОН.

Шүтү-ла ак хөйленерил, кара юбкаларын уруглар бир-ле чүвени четтикпейи манат турганнар. Ол аразында бир уруг-аалчыларыныс чедип кедилер — деп мөдөйлөз кал-кан. Башкызы баштаан, ма-наан аалчыларын уткун, алар шүтү-ла деп аар чөргө ла-лажыккалар.

Найыралыг класстын су-гууларын боттарынын иле-кейи-биле «Отчугаш» деп хө-жонни организастынга ол чү-не-дир. Оларнын аалчылары — РСФСР-нин алаарыг, Тыва АССР-нин улустун артистери — Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар.

— Аалга келжиз кижиз — алк эриг ызырар — деп үлөтөр сөс бар болгай — диктаан, класстын узуруткучу Занызы Дилия Идрова Араа аалчы-ларын столдарга чалган. Де-журныйлар ич-сарыг пайын.

Ужуржылгага келген деп болданып, ыныг эвес — шайлап, хушүлөдөр хон кы-жи микашы мен — деп М. Мунзук башта чалы-биле чү-гаалады.

Мон төгүмө ымака-рым боттарынын «Отчугаш» дээр кекжонни бир ийи, чаа хевир-биле эрткир хон улус — деп училищеге музыка баш-кызы Галина Борисовна Тези-кова хушүлөдөр чугаалады.

Аал-оранында дег аак шайын аартал ора, ажык сет-килин чугаалажырга чүгө эки болгай — деп бир-ле ий-лим уруг менен калды.

Тамыкыда эгелөөн. Класста комсомол секретары Л. Сурун-оол боттарынын өөредилгезин, амыдыралын артисттерге та-лиштырыпкан, хон болгаш ортук өөредилге терлеринин

студентилери, сургууларын дээр, Коммунист партия-выстын канчаар-даа аажок ала сагыш-салымынчынын өөрүн четтиргенин чугаалады.

Тыва театрын тургусту-луп келгенин бээр амыг че-дир амыл-амыдыралын баа моон сонгар сорулгаларын К. Мунзук сургууларда дегерен-гей-биле чугаалап берген. Ол микаш марта үнүп эгелер «Истектин чикени» деп кижига тыттырганын ху-тайында М. Мунзуктун чуга-зын кекжонни киржикчилери ожаа сөстүрганыр.

Сургуулар аалчыларыга аян тулуп, концерт көргүскө-нир. Баян башкызы В. Чет-вертаковтун хушүлөдөр-биле ыр-шоор киртпейи-ле тур-ган. Ылангыла Чечек Усун, Дамзат Сурун оларын «Эллек шыгыраашты», татар ташы-ны күсүскенин мактаваз арга

чок. Ам аажыг — артисттер. К. Мунзук болуун чөптөгашы «Партия биле» деп шү-түгүн номтаан. «Баш чор сен, азын» бадыйларга сур-гуулар улаштыр ыраажыкка-нын чугаалаарга-ла сетке-лестиктиг кытчы бергенин те-ресилээр. М. Мунзуктун «Чү-рөөм чалы» деп ыры күс-сөткени солун болган.

«Отчугаш» ылап-ла учу-ле-биле театрын аразында одаг одун хөдөөлөткен. Олар бот-боттарын чалжып, ужура-жылгаларын улаа-ларга кы-зып, шилерини коллекти-тиг көрүүшкүнерини органи-заастарын планнап турар. Чоожу хушүлөдөр артистер ук училищеге концерттиг аалдп чедер. «Чалганчалан чал-быш үнөр» деп чүтү өл-түр.

В. СЕРЕН-ОД.

артист.

ЧАЙГЫ ПРАКТИКА ҮЕЗИНДЕ

Кызылда педагогика институтунун студентилери 1—2 курстан эгелеш, аны-бүрү хевиринч практиказын чорутуп эгелей бээр. Олар 3-ку курсту дооснаш, чайгы уеде (био-химия факультеттеринден аңгылары) пионер лагерлеринге практиказын доктаамал эрткирери чачыл апа-ган.

Эртен чайын пионер лагерле-ринге амылган чайлаан 3-ку курс-тун студентилеринин түнел кон-ференция институтка бооп эртен. Студентилер аңаа арга-дуржугазын солушкан. «Орленок», Голиков ат-

тыг база «Бригантина» болгаш ра-йондарда эске-даа пионер лагерле-ринге амылган турган вожатый-студентилер «Нелтунуң байырламы», «Чыскаалык болгаш ырын байыр-ламы», «Надыкшылга хуну» дээш чижектиг байырлардарын, ужура-мылгаларын, өюн-концерттерин, маргылдарларын, төгүлүг чөп-лерге походташыкыларын, аны-бүрү ба-гумнерни канчаар организастап эр-тирп турганын тодаргай чугаала-шкан. Эки амылдыг пионер вожатый-ларын педагогика-психология ка-

федрозынын башкызы Зинаида Ва-сильевна Видикова болуун иле-тинге адаан. Оларга Енатерина Дыр-тын-оол, Борис Сат, Александр Ду-лин, Лина Важенниа, Валентина Виль дээш эскелер-даа хамзаржы.

Ол конференцияга облорфөчу-лелдин даргазы Т. Ч. Норбу, комса-мол обкомунун төлөззи Е. Д. Пала олар эртен сезонда студент-вома-тыйларын пионер лагерлеринге эки амылданым демадгелен.

Ч. СЕРЕН-ОД.

подполитина уугутунчузу.

Чээрби хонук иштинде

Тыва АССР-ниг Культура министрствозунун чамдык клубтар ажылдачыларынын мергенчил бидер курстар-нын болгаш республиканыг Улусчу чогаалыга бажымы-нын организастаанын боугаар

улусчу театрларын, шин кол-лективтерини режиссерларын-нын база чорутууларынын се-минары Кызыл хоорайда ажыгтыган. Ук семинар 20 хонук иштине, алы 120 хон-уакчылар. Ында район бу-

рундун-не үш кижиз кир-жип турар.

Семинарныг киржикчилер режиссер, коллективне өө-редилге-кижизилдигин амыл, спелега шимчониктерин, шин-ниг чорутуу-каалтаган, грим дзын, эске-даа театртанга болгаш практикта бидтер-ни адыр. Кичээлдер семинар-тын программанын боугаар эр-

тип турар.

Найыссылда эртип турар семинарныг кичээлдерин — хөжүм-шин театрыныг кол режиссер С. Оюн, режисер Н. Балз, артистер, театрын кол чорутуучу — Г. Тордук болгаш уран чүтүгүлчезин-ниг башкылары база эске-лаа тусунай артисттерин чорутуп турар.

С. ВЛАДИМИРОВ.

АЖЫЛ ЭКИ БОЛУР БОЛЗА...

Бот-тыныгыр урал чүгө коллективтеринин республика көрүдөлгөин хайымын хун-верер эрте берген. Ам Тес-Хем-нин культура амыдыралы, эске чевир-биле дөмөй, хун бур-лун доктаамал агымчыге ки-ришкен. Иччалда-даа ол агым-ча чаа-чаа дымарактар неже-жир апаар. Ол дымарактар — көрдөге түнелдизин алааран чаа болдалар-дыр. Республиканын аны-бүрү булуңуларын чыгыган аки дуржулганын кай-ныын шилип аарыл? Кандыг чүтү таласы-биле «аскал» ту-рар бис? Ону канчаар эшп бо-дорула? Ийи, айтырларын-нын саны экин эвес. Рай-кусокомуну культура кидилин (эргелекчи он С. Оюн) ийи-дарыны чаа болдалардан ам чо-гуур боттут түнелдизин уду-руп эгелей бербес деп бе?

Баштай бо чүтүдүн эезин тайылдырлаптаа. Район, чока-та эртен көрдөгө микаш, республика чегерил уран чүтү маргылдарына сөөлү каш чыгылаа доску чөзүлөөн. Жирини шикитирин бугаар бирги, ийи, ушкү чегерини дипломаттар тывыскаш, эске райондарын концерттерин кыска характеристикалап каан, чөгүм каш дугаар черин алган алаас. Иччалган шала-ла чөтпейи барган, чамдык бот-тыныгыр артистер «чидир ойнатымыс» деп чугаалап чал-ны кээр. Азы чамдыкта «дөй дугаар болду» дээр, ол баш-так-даа, шың-даа бооп болу-ла ийидай. Билинмес.

Бо чылын тес-хемчилерин көрдөгө түнелдизин билдин-гаш. Ам оларга үнелешеп тур-ган, тодаргай хемчеглер азы-ры чугула. Улуг, кол концерт мурунку чылдарга бодаларга, оон дээр эвес-даа болза, улуг-ла дөрөөлөөн. Мурунда дур-жулганы текишип кылган, че-дип алган чүтүлдерге докта-вайып, чылдан чыгыс өөр жүжүрүп. Бо улаада чаа чүтү кылдыр таны болуунун амы-дарын демделгенин чөптүгү, чү-гө дээрме мында бургулаа ба-зым иле. Концерт репертуарын байылары база чугула.

Иччалда-даа ийи-диг байы-дымын идеялыг болгаш эсте-тиктиг утка-шывары белек болганда ажыгтыг. Харып-на ону херекке албааннан «хе-рерлер хевир эр кижиз ырлап үнүп келгени көрүп чок бол-ган» деп, эчкочкунчү сөстөр-ни дымарактар уругга концерт киржикчилер таваарышкан. Ол номерге таарымнаан үнөр ра-йонга-ла үгөн. Иччалда-даа кызылаан. Уран чүгөге эсте-тикти чарам эвес чүтүден шикитирип амылдарын чү-гуламы бо чижектен ийи-дир. Район концерттерин реперту-арынын байы, оон ийи-диг ука-шыварынын бедик, күтсө-дөзүн экин чүтүн-даа мур-

ган хөдөөн утчуларын дег-гелгеш-дир.

Спелега костюмдерин дуга-йында каш сөс. Олар база пат болган. Ийи-диг болбас ар-гаж. Хевир дымарынын орай эгелен. Оон аңгыда, тускай тыныгыр артистер кылдын-кан. Аар эрткин «алы хө-лөй» кончуг тургулар орунга, өңүр, көрүштүг материаларын баш бургулаар тышкаш, аныгыг угулаан, шевирин дарааткан болза, эки болу дег. Маңаа тандыжыларын тыныгырны магадлаас ар-гаж: хөйүн ырын коллек-тивини топарып хөдөк шевирин таарыштырган, адын-сарыг каалган — таражы-ларын символу!

Бо чүтүдүн сорулгаы кир-дөгө тес-хемчилерин ийи-дигени тайылдырлаары эр-е. Ол дугайын радио, паралаа, жюри кылган. Бүтүлгенин бер-гени өөредилгег чүтүлдерин культура амыдыралга дораан беттериди чүтүла. Кайгам-чылык талантыг кижилер районда барын, олар чыллы-на немей илереп турарын көрүдө база катан көргүскөн. Олар болуун таланты-биле хөй-хөй ишчилерге эстетиктиг таалады чедир. Бөлүмнөр амылдарын доктаамал амыл-дарынын шикитер өй келген.

Уран чүтү таласы-биле тус-кай эртемчилер (олар район-да эвээн эвес) боттары кон-церттерге, бөлүмнөр ажы-лынга дөрт киржиринден ак-тыла, организастын, удуруткуч таланын база көргүзгөи күн-чиг. Кудугаа ажылыга ком-сомол райкомунун, оон чөп-чө-де эге организастыларыннын ролу ам-даа эвээн. Райкусо-комуну культура кидилин болгаш партия райкомунун пропаганда болгаш агитация кидилин бо амыг бидилги уугуттуганы хандырып алар.

А дараалыгга көрүлөтү. Бир эвес чыл дургулаа амыл акм болуу болза түнелди калчыл багай болуу деп?